

К. Л. Зілковська

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

НОТАРІАЛЬНИЙ АКТ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОГО ОСКАРЖЕННЯ

Стаття присвячена розгляду нотаріального акту як об'єкта судового оскарження.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, нотаріальний акт, судове оскарження, цивільне судочинство.

Професійна діяльність нотаріусів полягає у вчиненні ними нотаріальних дій, визначених законом. Обов'язком кожного нотаріуса є, використовуючи свої знання та професійні навички, вчиняти нотаріальні дії у відповідності з законом. Результатом такої діяльності стає велика кількість різних за формою та змістом нотаріальних актів, які мають істотне значення для реалізації та захисту прав та охоронюваних інтересів осіб, які звертаються до нотаріусів за вчиненням нотаріальних дій. Питання сутності нотаріального акту, встановлення можливості та визначення процедури його оскарження в судовому порядку є доволі актуальним та має не тільки теоретичне, але й практичне значення з точки зору узагальнення та вдосконалення нотаріальної та судової практики.

Різноманітні питання функціонування нотаріату в Україні, зокрема проблеми, пов'язані з оскарженням в судовому порядку нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів розглядалися у працях таких авторів, як В. В. Баранкова, Л. В. Єфименко, І. Л. Казаневич, В. В. Комаров, С. П. Кондракова, Ф. М. Медвідь, Ю. В. Нікітін, Ж. Ф. Пієпу, Л. К. Радзівська, О. В. Романовська, Г. В. Фадєєва, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. О. Шульга, І. А. Шундик, В. В. Ярков та ін.

Метою даної статті є дослідження нотаріального акту як специфічного об'єкта судового оскарження в порядку цивільного судочинства.

Для досягнення вказаної мети були сформульовані наступні завдання:

- дати визначення поняття «нотаріальний акт» та дослідити його сутність;
- встановити властивості нотаріального акту;
- визначити основні види нотаріальних актів;
- сформулювати основні правила судового оскарження нотаріальних актів, ґрунтуючись на їх класифікації.

Стаття 50 Закону України «Про нотаріат» передбачає можливість оскарження в судовому порядку нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акту особою, прав та інтересів якої стосуються такі дії чи акти.

Таким чином, закон поділяє об'єкти судового оскарження в межах нотаріального процесу на три групи:

- нотаріальні дії;
- відмова у вчиненні нотаріальних дій;
- нотаріальні акти.

Якщо перші два об'єкти є доволі зрозумілими та не викликають особливих проблем щодо їх ідентифікації, то відносно нотаріальних актів ситуація є не такою однозначною. Передусім потрібно визначитися із тим, що необхідно розуміти під нотаріальним актом, оскільки в чинному законодавстві визначення цього поняття не закріплене.

Нотаріальний акт як категорія використовується, перш за все, за кордоном та ототожнюється з безпосереднім об'єктом нотаріального права — нотаріальною діяльністю [1, с. 116]. Між тим така позиція не підходить для вітчизняної доктрини, оскільки чинне законодавство України розділяє ці поняття. Розглядаючи цивільні справи з приводу оскарження нотаріальних актів суди, безумовно, повинні досліджувати не тільки сам оскаржуваний акт, але й усю процедуру вчинення нотаріальної дії, результатом якої він є. Між тим необхідність розглядати та оцінювати нотаріальні акти у нерозривному зв'язку з нотаріальними діями не повинне мати своїм наслідком ототожнення цих понять.

У російській та українській юридичній літературі найчастіше нотаріальний акт розглядається саме як певний документ, який має певне юридичне значення та є результатом вчинення певних нотаріальних дій.

Наприклад, О. Романовська визначає нотаріальний акт як офіційний документ, що приймається уповноваженою особою, складений відповідно до встановлених правил, на підставі індивідуального звернення, яке створює відповідні права й обов'язки, є обов'язковим до виконання, що виявляється в застосуванні норм матеріального права до виявлених фактичних обставин [2, с. 32].

В. Баранкова розглядає нотаріальний акт як процесуально оформлене рішення нотаріуса або іншого уповноваженого на вчинення нотаріальних дій суб'єкта щодо застосування норм права до конкретної правової ситуації за участю відповідної особи чи осіб, на яких поширюється юридична сила цього акта [3, с. 16].

І. Череватенко визначає нотаріальний акт як документ, що процесуально оформлює рішення нотаріуса або іншого спеціально уповноваженого на здійснення нотаріальних дій суб'єкта щодо застосування норм права до конкретної правової ситуації стосовно офіційного визначення юридичних прав чи фактів, що тягне за собою настання певних правових наслідків, зостається від імені держави та має володіти особливою доказовою силою [4, с. 101].

Спільною рисою усіх вказаних точок зору є визначення нотаріального акта саме як документа, який оформлюється нотаріусом або іншою особою, уповноваженою вчиняти нотаріальні дії в результаті вчинення ним нотаріальних дій (або у певних випадках — в результаті відмови у їх вчиненні).

Як властивості нотаріального акта вказують його автентичність, доказову силу та обов'язкову силу [5, с. 19]. Автентичність нотаріального акту означає його високу достовірність. Адже саме на це, між іншим, спрямована нотаріальна діяльність. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» на органи нотаріату покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, саме з метою надання їм юридичної вірогідності. Автентичність нотаріального акту досягається складною процедурою його складення, пов'язаною із перевіркою осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальної дії, перевірки їх дієздатності, їх прав на вчинення конкретного правочину тощо, законністю та обґрунтованістю кожної нотаріальної дії. З властивості автентичності закономірно впливає наступна властивість нотаріального акту — його доказова сила, оскільки висока достовірність нотаріального акту робить його вагомим доказом у будь-якій судовій справі, яка з ним пов'язана. Обов'язкова сила нотаріального акту пов'язана з його законністю, адже нотаріус при виконанні своїх обов'язків керується нормами чинного законодавства України (ст. 7 Закону України «Про нотаріат»).

Як переваги нотаріального акта зазначають те, що він:

- привертає увагу сторін до важливості правочину, який вони вчиняють;
- застерігає від необачних рішень;
- забезпечує при складанні точність, ясність та завершеність;
- має доказову силу;
- має законну силу [6, с. 56].

Завдяки своїм властивостям у правових системах деяких країн світу нотаріальні акти мають особливе значення в процесі судового доказування та мають доволі ускладнену процедуру їх оскарження або визнання недійсними. Так, наприклад, згідно зі ст. 1319 Цивільного кодексу Франції той, хто надав автентичний акт, що за своїм виглядом відповідає вимогам закону, не зобов'язаний доводити його відповідність дійсності.

У такому разі відповідно обов'язок довести, що акт не є автентичним, лежить на особі, яка цю автентичність оскаржує. Статті 303–316 Цивільного процесуального кодексу Франції містять процедури, що передбачають невідповідність документа дійсності.

Ця процедура містить кілька етапів та передбачає винесення багатьох судових постанов. У разі, якщо особа, яка заявила про підробку, виявляється неправою, на неї накладається штраф. Крім того, аналогічно і до нашого законодавства зацікавленими особами може бути пред'явлено окрему вимогу про відшкодування шкоди, спричиненої відповідною заявою [7, с. 59].

В українському ж законодавстві відсутні будь-які переваги нотаріального акта ані як інструменту доказування (відповідно до ч. 2 ст. 212 ЦПК жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення), ані як об'єкта судового оскарження, оскільки чинне цивільне процесуальне законодавство України не встановлює якихось спеціальних судових процедур для оскарження нотаріальних актів.

Порядок судового оскарження нотаріального акта залежить від виду такого акта. В. В. Баранкова слушно поділяє нотаріальні акти на такі види:

- акти, які фіксують результат застосування норм матеріального права та вирішення нотаріальної справи по суті заявлених заінтересованими особами вимог (свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про придбання майна з прилюдних торгів, посвідчувальний напис, виконавчий напис);
- акти, що фіксують відсутність умов для застосування норм матеріального права та неможливість виникнення чи припинення нотаріального процесу на цій підставі (постанова про відмову у вчиненні нотаріальної дії);
- акти, що оформлюють процесуальні дії, необхідність здійснення яких виникає у ході розгляду нотаріальної справи (акт про неможливість застосування заходів щодо охорони спадкового майна, постанова про призначення експертизи тощо) [3, с. 16].

У судовій практиці найбільш часто зустрічаються випадки оскарження нотаріальних актів першої групи, оскільки саме вони є тим закономірним результатом, на досягнення якого спрямована нотаріальна діяльність. Спосіб судового оскарження нотаріального акта залежить від того суб'єкта, який звертається до суду, а особливо від того, чи був він учасником нотаріального процесу. Дуже часто до суду звертаються особи, які не брали участі у нотаріальному процесі, однак нотаріальний акт певним чином вплинув на їх права та обов'язки. Наприклад, видача свідоцтва про право на спадщину одному зі спадкоємців може вплинути на права та обов'язки інших спадкоємців (або осіб, які ними себе вважають). Такі особи мають право звернутися до суду в порядку позовного провадження за захистом свого права з вимогою про визнання певного нотаріального акта недійсним. При цьому, як правило, така позовна вимога заявляється у сукупності з іншими, спрямованими безпосередньо на визнання за позивачем певного права, порушеного нотаріальним актом, та застосування судом певного, визначеного законом способу захисту цього права. В таких справах спір про право виникає між позивачем та особою, на користь якої видано нотаріальний акт. Нотаріус до участі у таких справах не залучається.

Зовсім інша ситуація виникає в тих випадках, коли нотаріальний акт оскаржує сам учасник нотаріального процесу, якщо внаслідок незаконних дій нотаріуса було видано нотаріальний акт, яким порушено права та обов'язки такої особи. Це, як правило, стосується нотаріальних актів другої групи, а саме — постанов про відмову у вчиненні нотаріальних дій. Відмова нотаріуса вчинити певну нотаріальну дію, яка не ґрунтується на встановлених Законом України «Про нотаріат» підставах, може бути оскаржена в судовому порядку особою, якій було відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, якщо така відмова порушує її права або охоронювані законом інтереси. В даному випадку може бути оскаржений безпосередньо нотаріальний акт (постанова нотаріуса про відмову у вчиненні певної нотаріальної дії) з підстав незаконності відмови у вчиненні нотаріальної дії, яка оформлюється відповідним нотаріальним актом.

Нотаріальні акти третьої групи в суді не оскаржуються, оскільки мають лише проміжний характер та безпосереднім чином не впливають на права

та обов'язки учасників нотаріального процесу. Їх законність може оцінюватися судом лише при розгляді справи щодо оскарження нотаріальних актів перших двох груп.

Література

1. Пиепу Ж.-Ф., Ягр Ж. Профессиональное нотариальное право. — М.: Юрист, 2001. — 224 с.
2. Романовская О. В. Нотариат в Российской Федерации. — М.: РИОР, 2008. — 139 с.
3. Баранкова В. В. Нотариальные акты-документы // Бизнес информ. — 1998. — № 20. — С. 16–19.
4. Череватенко І. Нотаріальний акт-документ у нотаріальному процесі // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 12. — С. 100–104.
5. Романовская О. В. Понятие нотариального акта // Нотариус. — 2002. — № 3. — С. 19–21.
6. Никлаус Р. Составление нотариального акта // Нотариальный вестник. — 1997. — № 8–9. — С. 55–60.
7. Пульнева О. С. Нотаріальний акт як інструмент доказування у Франції // Юриспруденція: теорія і практика: Щомісячний науково-практичний журнал. — 2006. — № 8. — С. 59–62.

Е. Л. Зилковская

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

НОТАРИАЛЬНЫЙ АКТ КАК ОБЪЕКТ СУДЕБНОГО ОБЖАЛОВАНИЯ

Резюме

Статья посвящена изучению вопроса о нотариальном акте как объекте судебного обжалования. Нотариальный акт — это документ, который оформляется нотариусом или другим лицом, уполномоченным совершать нотариальные действия, в результате совершения им нотариальных действий или отказа в их совершении. Целью данной статьи является исследование нотариального акта как специфического объекта судебного обжалования в порядке гражданского судопроизводства. Вопрос сущности нотариального акта, установление возможности и определение процедуры его обжалования в судебном порядке является достаточно актуальным и имеет не только теоретическое, но и практическое значение с точки зрения обобщения и совершенствования нотариальной и судебной практики.

Ключевые слова: нотариат, нотариус, нотариальный акт, судебное обжалование, гражданское судопроизводство.

K. L. Zilkovska

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

NOTARIAL ACT AS AN OBJECT OF COURT APPEAL

Summary

The article is devoted to question of the notarial act as an object of judicial appeal. A notarial act is a document, which is recorded a notary or other person authorized to accomplish notarial actions, as a result of feasance by her notarial actions or refuse in their feasance. The aim of this article is research of notarial act as a specific object of judicial appeal in order of the civil rule-making. Question of essence of notarial act establishment of possibility and determination of procedure of his appeal in the judicial order are sufficiently actual and has not only theoretical but also practical value from the point of view of generalization and perfection of notarial and judicial practice.

Key words: notary, notarial activity, notarial act, judicial appeal, civil procedure.